

Костянтин Рахно

доктор історичних наук,
провідний науковий співробітник,
Національний музей-заповідник українського гончарства
(Опішне, Україна)

ДІАХРОННО-СЕМАНТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ «ОПISУ УКРАЇНИ» ГІЙОМА ЛЕВАССЕРА ДЕ БОПЛАНА: ФРАНЦУЗЬКА ЛЕКСЕМА UN CALEÇO(N)

Анотація. Стаття присвячена встановленню того, чи позначала французька лексема "un caleço(n)" у відомій праці французького інженера й картографа Гійома Левассера де Боплана «Опис України» (1651) саме козацькі широкі штани — шаровари. Дослідити це дискусійне питання, що зринає в агресивній інформаційній кампанії останнього часу, спрямованій на руйнування української національної ідентичності, є метою автора. Методологічною основою дослідження є метод дискурс-аналізу у поєднанні з принципами й методами лексикологічних та текстологічних досліджень. Основними результатами дослідження є те, що на підставі аналізу широкого кола джерел XVII–XVIII ст. показано, що французькі автори того часу, зокрема, П'єр д'Авіті, Жан де Тевено, Альбер Жувен де Рошфор, Жан-Батист Таверньє, Жан Шарден, Поль Люка та інші мандрівники й письменники вживали термін "un caleçon" однозначно не для позначення вузьких обтислих штанів або нижньої білизни. Ним звично називали широкі, просторі штани східного крою, описуючи бачений у подорожах поясний одяг турків, персів, арабів, татар, черкесів, мінгрелів і інших народів Сходу. З огляду на те, що ці штани мали вільний крій, були широкими і носилися як чоловіками, так і жінками, відповідно до східних звичаїв, цілком логічно вбачати у них шаровари й саме так перекладати цей термін у тих випадках, де йдеться про екзотичне вбрання. Те, що мова йде про шаровари, підтверджують і дані етнографії щодо згаданих етносів. Судячи з усього, Боплан називав бачені ним штани запорозьких козаків саме цим терміном тому, що вони відповідали кроєві широких штанів східних народів, тобто це однозначно були шаровари. Вивчення історії термінів, вживаних тогочасними західноєвропейськими авторами для передачі реалій українського побуту, видається перспективним для подальших практичних джерело-знавчих студій.

Ключові слова: шаровари, історична етнографія, французька мова, джерела, Гійом Левассер де Боплан, народи Сходу.

Постановка проблеми. Для встановлення нюансів семантики цього слова та його правильного перекладу слід звернутися до джерел, створених людьми, що жили за часів Боплана, і встановити, який саме різновид поясного одягу міг позначатися цим терміном. Це і є метою даної статті.

Виклад основного матеріалу. Перегляд праць сучасників Боплана, написаних французькою мовою, де описувався одяг мешканців інших країн, недвозначно засвідчує, що термін “un caleçon” вживався не для позначення вузьких обтислих штанів або нижньої білизни. Ним називали широкі, просторі штани східного крою, описуючи поясний одяг турків, персів, арабів, татар, черкесів, мінгрелів і інших народів Сходу. З огляду на те, що ці штани мали вільний крій і носилися як чоловіками, так і жінками, відповідно до східних звичаїв, цілком логічно вбачати у них шаровари й саме так перекладати цей термін у тих випадках, де йдеться про екзотичне вбрання.

Зокрема, так його використовує французький енциклопедист П'єр д'Авіті (1573–1635). Він народився в Турноні у знатній родині. Д'Авіті розпочав освіту з відвідування знаменитого єзуїтського коледжу в своєму місті (нинішній Ліцей Габріель-Форе). Потім вивчав право в Тулузі, спробувавши сили в поезії. Далі д'Авіті вирішив зробити військову кар'єру. В 1606 р. він взяв участь в облозі Рейнберга у складі армії Республіки Нідерландів. Потім він служив королеві Франції під командуванням знаменитого конетабля Франсуа де Бонна, герцога де Ледіг'єра. 1620 р. д'Авіті відвідав Італію, а через шість років — Німеччину. Він мав ідею написати своєрідну енциклопедію з історії та географії Франції, а потім і світу, що вперше була опублікована в 1613 р. й згодом розрослася до кількох томів. Д'Авіті сповіщає про персів: «Жінки носять шаровари під сорочкою (le caleçon sous la chemise), як і чоловіки»¹.

Вартий уваги Жан де Тевено (1633–1667) — французький мандрівник, відомий своїми розповідями про подорожі Європою, Північною Африкою, Близьким Сходом та Індією. Його маршрут проліг через Мальту, Константинополь, Єгипет, Туніс і Італію. Тевено привіз із собою додому колекцію монет, надгробні написи та інші старожитності. Саме він представив кавові зерна в Парижі в 1657 р., після того, як купець Жан де ла Рок, повернувшись із Константинополя, ввіз каву до Марселя в 1641 р. У своїй «Подорожі до Леванту» (1664) свої штани східного крою Тевено називає так само, як Боплан — штани козаків (caleçon)².

¹ *D'Avity P. Description générale de l'Asie. Première partie du Monde avec tous ses empires, royaumes, estats et repvbliques. Paris, 1660. P. 365.*

² *Thevenot J. de. Voyage au Levant, où l'Egypte est exactement décrite avec ses principales Villes & les Curiosités qui y sont. Paris: chez Charles Angot, 1689. P. 664, 734.*

Французький географ і картограф Альбер Жувен де Рошфор (бл. 1640 — бл. 1710), теж був автором багатотомного «Мандрівника по Європі» (1672–1676), в якому він описував свої власні подорожі, що провели його через Європу, перш ніж вирушити аж у Єгипет, щоб помилуватися, серед іншого, пірамідами, і повернутися через Туреччину. Про турків Жувен де Рошфор повідомляв, що «вони ніколи не носять чорне у всіх частинах свого одягу, які становлять собою шаровари (*un caleçon*) і сорочку на тілі з широкими рукавами і коміром без складок, як жінки носять у Франції»³.

Ще цікавішими є відомості французького купця Жана-Батиста Таверньє (1605–1689), який уславився своїм вагомим внеском у розвиток французької торгівлі з Індією. Батько Таверньє займався виготовленням географічних карт і їхнім продажем. Це сприяло тому, що Жан-Батист ще в ранній юності захопився вивченням інших країн і на сімнадцятому році життя об'їздив усю Францію, а також відвідав Англію, Голландію та Німеччину. На початку 30-х років XVII ст. Таверньє, приєднавшись у Регенсбурзі до двох французьких місіонерів, здійснив першу подорож на Близький Схід. Прибувши в Константинополь, він провів там одинадцять місяців, перш ніж вирушити до Токата, через Ерзурум і Єреван попрямував до Ісфагану в Ірані, а потім через Багдад, Алеппо, Александретту, Мальту та Італію 1633 р. повернувся до Франції, привізши з собою до Парижа значну кількість східних тканин і дорогоцінних каменів.

У 1638–1643 рр. він здійснює другу подорож на Схід — до Ірану і звідти в Індію. Ця поїздка ще більше збагатила Таверньє, і він став одним з найвідоміших продавців коштовностей в Європі, набувши собі численну клієнтуру серед вищих верств аристократії. У 1643–1649 рр. Таверньє здійснив свою третю, найбільшу подорож. Він дістався Яви і повернувся назад через мис Доброї Надії. У наступні роки Таверньє здійснив ще три подорожі на Схід, головним чином до Індії. При цьому він завжди робив докладні нотатки про місцеві звичаї, побут, особливості релігії, управління і торгівлю, звертаючи особливу увагу на місцеві міри ваги і грошовий обіг. Після 1668 р., коли він повернувся з останнього, шостої, подорожі, Таверньє міцно загіздився у Франції, отримав від короля шляхетське звання, набув баронство у Швейцарії і навіть палац у Парижі.

У цей час Таверньє зайнявся літературною обробкою своїх подорожніх нотаток, готуючи їх до видання за допомогою низки освіченіших осіб. Попри певну сумбурність, ці спогади Таверньє, видані під назвою «Шість подорожей у Туреччину, Персію й Індію» (1676), які неодноразово перевидавалися французькою і були перекладені іноземними

³ *Jouvin de Rochefort A. Le voyageur d'Europe, où est le voyage de Turquie qui comprend la Terre Sainte et l'Égypte. Paris, 1676. P. 142.*

мовами — англійською, німецькою, голландською, надають вельми цікаві і переважно раніше незнані відомості щодо багатьох народів Сходу. Про черкесів Жан-Батист Таверньє, зокрема, повідомляє: «Немає ніякої різниці в одязі представників обох статей: жінки одягаються як чоловіки, а дівчата — як хлопчики. Цей одяг становив собою кольорове вбрання з бавовняної тканини і настільки широкі шаровари (*un caleçon si large*), що, коли вони хотіли задовольнити потреби природи, їм потрібно було тільки задерти їх від низу до верху, не знімаючи їх»⁴. Дійсно, з етнографічних джерел відомо, що черкеси носили широкі шаровари (г'уаншедж), які шили з саморобної тканини і покупного сукна. У жінок, одяг яких мало різнився від чоловічого, ці шаровари бували особливо широкими. Кінці шароварів чоловіки заправляли у довгі ногавиці (л'ей), які виготовляли з сап'яну і повсті⁵.

Про кримських татар і ногайців Таверньє мовить, що «у них щось на зразок сорочки і шароварів із грубого бавовняного полотна (*de chemise & de caleçons de grosse toile de coton*) різних кольорів, одне червоне, інше синє»⁶. А описуючи похорон у Вірменії, він зазначає, що «і в Леванті є звичай класти у шароварах (*le caleçon*), сорочці і камзолі; тому що не використовують саван. Після того як покійний був обмитий, його одягають у білу сорочку, шаровари (*d'un caleçon*), камзол і ковпак. І все повинно бути новим, ніколи не використовуваним будь-ким іншим»⁷. Переповідаючи іншу подію, Таверньє каже, що «зняли його шаровари (бо в Леванті дівчата носять їх так само, як і хлопчики (*son caleçon (car les filles en portent dans le Levant de mesme que les garçons)*)»⁸. Говорячи про персів, Таверньє згадує «сорочки й шаровари (*des chemises & des caleçons*) жінок»⁹. Він відзначає далі, принагідно до мешканців Ісфагану, що «їхні шаровари (*leurs caleçons*), також зроблені з шовку, доходять до щиколоток, і вони не відкриті, як наші [штани]»¹⁰. Варта уваги також наведена Таверньє характеристика одягу перських жінок: «Як і у чоловіків, у них шаровари (*un caleçon*) до п'ят, а їхнє взуття не так вже й відрізняється від

⁴ *Tavernier J.-B.* Les Six voyages de Jean-Baptiste Tavernier, ecuyer Baron d'Aubonne, en Turquie, en Perse et aux Indes. Première partie, où il n'est parlé que de la Turquie o de la Perse. Paris, 1679. P. 373.

⁵ *Калмыков И.Х.* Черкесы: историко-этнографический очерк. Черкесск, 1974. С. 165; *Аталиков В.М.* Страницы истории. Нальчик, 1987. С. 49–50, 175.

⁶ *Tavernier J.-B.* Op. cit. P. 384.

⁷ *Ibidem.* P. 507.

⁸ *Ibidem.* P. 513.

⁹ *Ibidem.* P. 673.

¹⁰ *Ibidem.* P. 699.

чоловічого. Жінки Ормузу через сильну спеку краю носять ці прості шаровари (se simple caleçon) тільки з вільною сорочкою»¹¹.

Один з кращих описів Персії належить Жанові Шардену, родом із Парижа, за фахом ювелірові. У 1644 р. він був посланий своїм батьком, теж ювеліром, на Схід для закупівлі дорогоцінного каміння. Спочатку передбачалося, що Шарден проїде в Індію, але він затримався в Персії, проживши кілька років у Ісфагані, де здобув довіру шаха Аббаса II, тож був офіційно призначений «шахським купцем» і придворним ювеліром. Він добре володів перською мовою. У 1670 р. Шарден повернувся на батьківщину з дорученням шаха Аббаса придбати для нього різноманітні ювелірні вироби. Через рік Шарден з великою кількістю коштовностей, які на його замовлення були виготовлені у кращих ювелірних майстернях Франції та Італії, вирушив назад в Іран. Його подорож в Ісфаган, яка пролягла через Крим і Кавказ, включно з Мінгрелією, де Шарден видавав себе за місіонера, тривала до кінця червня 1673 р. В Ірані французький ювелір прожив ще чотири роки. Ще після свого першого перебування в цій країні Шарден оприлюднив у Парижі в 1671 р. оповідь про коронацію перського шаха Сулеймана I з династії Сефевідів. З 1686 р. Шарден, який переселився до цього часу в Лондон, почав публікувати різні варіанти опису своєї другої подорожі на Схід, які привернули до себе велику увагу європейських читачів. За життя Шардена цей опис було перекладено з французької на англійську, голландську та німецьку мови, і він перевидавався кілька разів (останнє, повне видання — в Амстердамі в 1711 р.). З усіх мандрівників, які відвідали в XVII ст. Персію, Шарден дав найдокладніший і всебічний десяти томний опис цієї країни, який донині зберігає значення класичної праці.

Не оминув він і перський поясний одяг, прямо протиставляючи його західноєвропейському: «Чоловіки не носять обтислі штани (haut de chausse), а тільки шаровари з підкладкою (un caleçon doublé), які доходять до щиколоток, але не закривають ступні. Попереду вони також не відкриті, тому що їх потрібно розв'язати, щоб відлити рідину. Ви помітите, що чоловіки ставлять себе так само, як жінки, щоб задовольнити цю природну потребу в природі, і в такому положенні вони розв'язують шаровари (le caleçon) і трохи стягують їх, а потім, закінчивши, встають і підтягують їх. Сорочка довга, прикриває їм коліна, проходить поверх шароварів (le caleçon), замість того, щоб потрапляти в них. Вона відкрита з правого боку на грудях, до живота, і нижче ребер, як у наших, без коміра, але з простим швом, як у сорочок жінок в Європі». Трохи далі

¹¹ Ibidem. P. 704.

Шарден сповіщає, що перські «сорочки та шаровари (les chemises & les caleçons) виготовлені з шовку»¹².

Етнографічні джерела підтверджують, що до недавнього часу чоловічий костюм персів включав у себе білу сорочку (пірахан) і широкі штани (шальвар або зірджаме). Жінки вдома носили такі ж штани (шальвар), а на вулицю одягали особливі широкі шаровари (чахшур)¹³. Тобто ідентифікація штанів, згадуваних Шарденом і Таверньє, як шароварів є однозначною.

Не менш цікавою є згадка Шардена про одяг мінгрелів: «Майже всі мінгрели, чоловіки і жінки, навіть найвеличніші і найбагатші, ніколи не носять одночасно більше однієї сорочки і однієї пари шароварів (qu'une chemise & qu'un caleçon); їх вистачає мінімум на рік; за цей час не перуть їх і тричі; але один або два рази на тиждень вони струшують їх над вогнем, щоб очистити їх від паразитів, якими вони завжди повні»¹⁴.

Ця звістка спостережливого ювеліра теж підтверджується етнографічно: у Грузії чоловічий костюм складався з нижньої сорочки, широких шароварів і ахалуха. Саме таким, як описано, було й жіноче вбрання. Жінки у деяких місцевостях перестали носити шаровари наприкінці XIX — на початку XX ст.¹⁵ Отже, це теж аж ніяк не вузькі штани.

Не менша слава спіткала Яна Стрьойса (1630–1694). Уродженець Нідерландів, що втік від суворого батька, Стрьойс 1647 р. як майстер вітрильної справи найнявся на корабель, споряджений в Амстердамі генуезцями разом з іншим судном для великого торгового плавання. Ці кораблі, торговельні, військові і розбійницькі одночасно, на шляху з Генуї в Суматру захоплювали дрібні суденця, грабували узбережжя, розправлялися з тубільцями і нарешті самі потрапили в полон до голландців. Стрьойс перейшов на службу до Ост-Індської компанії, побував в Сіамі, на Формозі, в Японії. Повернувшись в 1651 р. в Голландію, він через чотири роки знову пішов у плавання, опинився у Ліворно, найнявся у Венеції на військовий флот, воював із турками, потрапив у полон, утік, побував на островах Егейського моря. У 1657 р. Стрьойс повернувся до Амстердаму, одружився, обзавівся родиною, але не залишав мрій про подальші подорожі. 1668 р., дізнавшись, що уповноважений московського царя набирає людей для плавання по Каспійському морю, він найнявся

¹² Chardin J. Voyages de Mr. le Chevalier Chardin, en Perse, et autres de l'Orient. Tome quatrieme, contenant une Description générale de la Perse. Amsterdam, 1740. P. 152.

¹³ Кисляков Н.А. Персы (иранцы) // Народы Передней Азии. Москва, 1957. С. 198.

¹⁴ Chardin J. Voyages du Chevalier Chardin, en Perse, et autres lieux de l'Orient. Tome premier, contenant le Voyage de Paris à Ispahan. Amsterdam, 1735. P. 63.

¹⁵ Волкова Н.Г., Джавахишвили Г.Н. Бытовая культура Грузии XIX–XX вв.: традиции и инновации. Москва, 1982. С. 64, 66–72.

вітрильним майстром і відправився зі шкіпером Давидом Бутлером, який назвав себе капітаном, у невідому йому Московію.

Перетнувши всю Московську державу від Новгороду до Астрахані, Стрьойс виявився свідком руху Степана Разіна, наражався на небезпеку бути вбитим козаками, зрештою, втік разом з іншими матросами на шлюпці по Каспійському морю. У Дагестані їх усіх перетворили на рабів. Стрьойса викупив польський посланник в Шемасі, а 1671 р., заплативши викуп своєму господареві, він вибрався з Персії, пройшов із караваном з Ісфагана в Гомбрун, звідки морем вирушив у Батавію, де знову вступив на службу до Ост-Індської компанії. Нарешті, на зворотному шляху до Голландії він потрапив ще раз у полон, цього разу до англійців, і повернувся додому в 1673 р. 1675 р. він знову поїхав до Московії простим конюхом і гармашем в почті Кунраада фан-Кленка, надзвичайного посла Генеральних штатів Голландії і принца Оранського, проте насмілювався вимагати від росіян компенсації за свої лихі пригоди. У вересні 1676 р. через Архангельськ Стрьойс повернувся з посольством в Голландію. У тому ж році в Амстердамі вийшов опис його «Трьох подорожей».

Про черкеських жінок Стрьойс писав: «Ті, які хочуть показати, що вони не з простолюду, носять шаровари (*un caleçon*), що доходять до литок або до кісточок, поверх вони надягають дві одежини без рукавів (як одяг наших дітей), щільно обтягуючі тіло»¹⁶. У голландському оригіналі у цьому ж місці мовиться, що черкески носять штани (*draagen Broekjes*)¹⁷, причому останній термін у голландській мові може вживатися й на позначення шароварів.

Корнеліс де Бруйн (1652 — бл. 1727) — нідерландський художник, мандрівник і письменник. Він здійснив дві великі подорожі на Схід і опублікував дві книги, ілюстровані власними замальовками: «Подорож Корнеліса де Бруйна в Левант, себто в славнозвісні частини Малої Азії» (1698) і «Подорож через Московію до Персії та Індії» (1711). Про одяг турків де Бруйн у французькому виданні своєї книги розповідає так: «Спочатку вони надягають шаровари (*un caleçon*) на свої оголені тіла, як чоловіки, так і жінки, тому що одяг обох статей приблизно одного кольору і приблизно однаковий. У цих шароварів (*caleçon*) немає отвору ні спереду, ні ззаду. Поверх шароварів (*le caleçon*) вони одягають сорочку, а на сорочку — «доліман», який становить собою свого роду довгу рясу, що сягає їм до ніг, з вузькими рукавами, які застібаються на гудзики

¹⁶ *Struys J.* Les voyages de Jean Struys, en Moscovie, en Tartarie, en perse, aux Indes, & en plusieurs autres pais étrangers. Amsterdam, 1720. P. 74.

¹⁷ *Struys J.J.* Drie aanmerkellijke en seer rampspoedige reysen, door Italien, Griekelandt, Liflandt, Moscovien, Tartarijen, Meden, Persien, Oost-Indien, Japan, en verscheyden andere Gewesten. Amsterdam, 1746. P. 219.

близько руки; влітку це смугасте полотно або муслін, а взимку — атлас або інший матеріал, зазвичай підбитий бавовною»¹⁸.

Традиційний поясний одяг малоазійських турків добре відомий ученим. Він мав кілька характерних фасонів. Одним із найпоширеніших, особливо в північній частині Анатолії, були шаровари (шальвар) — дуже широкі біля пояса, але різко звужені донизу. Ширина в поясі досягалася завдяки тому, що спереду й ззаду матня мала по два додаткових шматка матерії, а кожна холоша була зшита з окремого шматка тканини, що підіймався до самого пояса. Такі широкі, з великою матнею, але звужені донизу шаровари, очевидно, були дуже зручними як при хліборобських, так і при скотарських роботах, оскільки вони мали широкий крок. Етнографи писали, що турецькі селяни не купували вузьких штанів, позаяк у них незручно працювати. Іншим різновидом чоловічих штанів були шаровари, дещо вужчі в поясі (чакшир або дон). Їх шили тільки з легких тканин, а внизу їхні холоші, що спускалися зазвичай до литок, мали гудзики або зав'язки. Такі ж широкі згори й звужені донизу, завдовжки до литок штани (шальвар) були найпоширенішим жіночим поясним одягом у Туреччині. Здебільшого їх одягали під довгий халато-подібний одяг — ентарі. На нижніх краях їхніх штанів могли бути зав'язки. Ще одним різновидом жіночих шароварів були штани з підкладкою (чінті, раніше — туман). Існували й інші назви жіночих штанів — чакшир, кенчек, бозмали дон. Навіть малі діти у турків носили шаровари¹⁹. Отже, відомості французьких авторів XVII ст. щодо турецьких чоловічих і жіночих штанів стосувалися саме шароварів.

Поль Люка (1664–1737) був сином Сентуріона Люка, відомого друкаря книг і видавця в Руані. У 1688 р. він брав участь разом з венеціанцями в облозі Негропонте. У 1696 р. Люка повернувся до Франції з великою колекцією медалей та інших старожитностей, придбаних для французького королівського кабінету. Це привернуло до нього увагу двору, і тоді він розпочав серію з трьох подорожей на Схід. Люка багато подорожував Грецією, Туреччиною, Левантом та Єгиптом у 1699–1703, 1704–1708 та 1714–1717 рр. Одним з перших Люка побував у Верхньому Єгипті, відвідавши, серед іншого, місто Фіви (хоча він не впізнав їх) та побачивши Ніл аж до порогів. Описуючи перебування у Туреччині, Люка зазначав: «Молода султана, принісши нам кави та варення, подарувала мені вишиту хустку, гаманець, сорочку та шовкові шаровари (d'un caleçon

¹⁸ Bruyn C. de. Voyage au Levant, c'est-à-dire dans les principaux endroits de l'Asie Mineure dans les isles de Chio, de Rhodes, de Chypre & c. De même que dans les plus Considerables Villes d' Egypte, de Syrie, et de la Terre Sainte. Delft, 1700. P. 129.

¹⁹ Курьлев В.П. Одежда анатолийских турок // Традиционная культура народов Передней и Средней Азии. Ленинград, 1970. С. 243, 255, 257, 260.

de soie)»²⁰. Звичайно ж, йшлося не про спідню білизну й не про обтислі штани.

Висновки. Таким чином, Гійом Левассер де Боплан — не єдиний, хто вживав лексему “un caleçon” на позначення широких штанів. Саме це французьке слово його сучасники звично використовували при описі поясного чоловічого й жіночого одягу східних народів, який за етнографічними даними виявляється шароварами.

References

1. Atalikov, V.M. (1987). *Stranitsy istorii*. Nalchik: El'brus. [in Russian].
2. Beauplan, Guillaume Le Vasseur. (1660). *Description d'Ukraine, qui sont plusieurs Provinces du Royaume de Pologne. Contenues depuis les confins de la Moscovie, iusques aux limites de la Transylvanie. Ensemble leurs moeurs, facons de viures, et de faire la Guerre*. Rouen: chez Jacques Cailloüé. [in French].
3. Chardin, Jean. (1735). *Voyages du Chevalier Chardin, en Perse, et autres lieux de l'Orient*. Vol. 1, contenant le Voyage de Paris à Ispahan. Amsterdam: aux dépens de la compagnie. [in French].
4. Chardin, Jean. (1740). *Voyages de Mr. le Chevalier Chardin, en Perse, et autres lieux de l'Orient*. Vol. 4, contenant une Description générale de la Perse. Amsterdam: Chez Jean Louis de Lorme. [in French].
5. D'Avity, Pierre. (1660). *Description générale de l'Asie. Premiere partie du Monde avec tous ses empires, royaymes, estats et repvbliques*. Paris: chez Denys Bechet et Lovis Billain. [in French].
6. De Bruyn, Cornelis. (1700). *Voyage au Levant, c'est-à-dire dans les principaux endroits de l'Asie Mineure dans les isles de Chio, de Rhodes, de Chypre & c. De même que dans les plus Considerables Villes d' Egypte, de Syrie, et de la Terre Sainte*. Delft: Henri de Kroonevelt. [in French].
7. Jouvin de Rochefort, Albert. (1676). *Le voyageur d'Europe, où est le voyage de Turquie qui comprend la Terre Sainte et l'Egypte*. Paris: chez Claude Barbin. [in French].
8. Kalmykov, I.Kh. (1974). *Cherkesy: istoriko-etnograficheskiy ocherk*. Cherkessk: Stavropol book publishing house, Karachay-Chirkassian branch. [in Russian].
9. Kislyakov, N.A. (1957). Persy (irantsy) In *Narody Peredney Azii*. Moscow: publishing house of the USSR Academy of Sciences, 173–224. [in Russian].
10. Kuryliov, V.P. (1970). Odezhda anatoliyskikh turok In *Traditsionnaya kul'tura narodov Peredney i Sredney Azii*. Leningrad: Nauka, 235–261. [in Russian].
11. Lucas, Paul. (1720). *Voyage du sieur Paul Lucas: fait en MDCCXIV, &c. par ordre de Louis XIV dans la Turquie, l'Asie, la Syrie, la Palestine, la Haute et Basse Egypte, &c.* Amsterdam: Chez Steenhouwer & Uytwerf. [in French].

²⁰ Lucas P. Voyage du sieur Paul Lucas: fait en MDCCXIV, &c. par ordre de Louis XIV dans la Turquie, l'Asie, la Syrie, la Palestine, la Haute et Basse Egypte, &c. Amsterdam, 1720. P. 71.

12. Struys, J. J. (1746). *Drie aanmerkellijke en seer rampspoedige reysen, door Italien, Griekelandt, Liflandt, Moscowien, Tartarijen, Meden, Persien, Oost-Indien, Japan, en verscheyden andere Gewesten*. Amsterdam: Steeve van Esveldt. [in Dutch].

13. Struys, Jean. (1720). *Les voyages de Jean Struys, en Moscovie, en Tartarie, en perse, aux Indes, & en plusieurs autres païs étrangers*. Amsterdam: aux dépens de la compagnie. [in French].

14. Tavernier, Jean-Baptiste. (1679). *Les Six voyages de Jean-Baptiste Tavernier, ecuyer Baron d'Aubonne, en Turquie, en Perse et aux Indes*. Part 1, où il n'est parlé que de la Turquie o de la Perse. Paris: Gervais Clouzier et Claude Barbin. [in French].

15. Thevenot, Jean de. (1689). *Voyage au Levant, où l'Egypte est exactement décrite avec ses principales Villes & les Curiosités qui y sont*. Paris: chez Charles Angot. [in French].

16. Volkova, N.G., Dzhavakhishvili, G.N. (1982). *Bytovaya kul'tura Gruzii XIX–XX vv.: traditsyi i innovatsyi*. Moscow: Nauka. [in Russian].

Kostyantyn Rakhno

Doctor of History Leading researcher,
National Museum of Ukrainian Pottery
(Opishne, Ukraine)

DID THE COSSACKS OF THE 17TH CENTURY WEAR SHAROVARY IN THE GUILLAUME LE VASSEUR DE BEAUPLAN'S DESCRIPTION?

Summary. *The article is devoted to establishing did the French token un caleço(n) in the famous work of the French engineer and cartographer Guillaume Le Vasseur de Beauplan Description of Ukraine (1651) meant the Cossack wide trousers — sharovary. It is the author's goal to investigate this controversial issue, which is emerging in the recent aggressive information campaign aimed at destroying Ukrainian national identity. The methodological basis of the study is the method of discourse analysis in combination with the principles and methods of lexicological and textual research. The main results of the study are that based on the analysis of a wide range of sources of the XVII–XVIII centuries it is shown that the French authors of that time, in particular Pierre d'Avity, Jean de Thevenot, Albert Jouvin de Rochefort, Jean-Baptiste Tavernier, Jean Chardin, Paul Lucas and other travelers and writers did not use the term un caleçon to denote tight clinging pants or underwear. They used it commonly to denote wide, spacious pants of the eastern cut, describing the waist clothes of the Turks, the Persians, the Arabs, the Tatars, the Circassians, the Mingrelians and other peoples of the East seen in travels. Taking into consideration that these pants were loose-fitting, wide, and were worn by both men and women, according to Eastern customs, it is logical to see them as sirwal and translate this term in cases where it is denoting exotic clothing. The fact that we are talking about sirwal is confirmed by ethnographic data on the mentioned ethnic groups. Apparently, Beauplan called the trousers of the Zaporozhian Cossacks which he had seen before, with precisely this term because they corresponded to the cut of*

the wide trousers of the Oriental peoples, that is, they were unambiguously sharrowary. The study of the history of terms used by contemporary Western European authors to convey the realities of Ukrainian life seems promising for further source studies. The practical significance of the results achieved is that the assertion of amateurs that Guillaume Levasser de Beauplan did not mention trousers has no evidence base and does not correspond to reality.

Keywords: *sharrowary, historical ethnography, French language, sources, Guillaume Le Vasseur de Beauplan, peoples of the East.*